

Kirjallinen kysymys 1101

Päivi Räsänen /skl: Jatkosodan aikaisten sotarikosten selvittämisestä

Eduskunnan Puhemiehelle

Eräiden tutkimusten mukaan neuvostopartiisaanit surmasivat Suomen itärajalta jatkosodan aikana n. 200 siviiliä. Siviilien joukossa oli myös naisia ja lapsia. Kansainvälisen oikeuden asiantuntijan mukaan partisaanien tekemistä sotarikoksista on täysi varmuus. Tuolloin Suomi kuitenkin poliittisista syistä luopui rikollisten vastuuseen saattamisesta.

YK:ssa on solmittu vuonna 1968 sotarikosten vanhentumattomuutta koskeva kansainvälinen yleissopimus, jonka Neuvostoliitto ja myöhemmin Venäjä allekirjoitti ja ratifioi. Vaikka Suomi ei ole sopimuksen osapuoli, koskee sotarikosten vanhentumattomuus myös Suomea.

Edellä olevan perusteella ja valtiopäiväjärjestyksen 37 §:n 1 momenttiin viitaten esitän kunnioittavasti valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Miten Hallitus aikoo toimia, jotta jatkosodan aikaiset sotarikokset selvitettäisiin ja syylliset saataisiin vastuuseen, ja aikooko Hallitus ratifioida YK:n sotarikosten vanhentumattomuutta koskevan kansainvälisen yleissopimuksen?

Helsingissä 9 päivänä lokakuuta 1998

Päivi Räsänen /skl

Eduskunnan Puhemiehelle

Valtiopäiväjärjestyksen 37 § 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa Te, Rouva Puhemies, olette toimittanut valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi kansanedustaja Päivi Räsänen näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen n:o 1101:

Miten Hallitus aikoo toimia, jotta jatkosodan aikaiset sotarikokset selvitetäisiin ja syylliset saataisiin vastuuseen, ja aikooko Hallitus ratifioida YK:n sotarikosten vanhentumattomuutta koskevan kansainvälisen yleissopimuksen?

Vastauksena kysymykseen esitän kunnioittaen seuraavaa:

Siviiliväestön suojelu sodassa on kansainvälisen tapaoikeuden mukaan sodan oikeussääntöjen keskeisimpiä periaatteita. Haagin toisessa rauhankonferenssissa vuonna 1907 tehtyihin sopimuksiin kuuluu maasodan lakeja ja tapoja koskeva yleissopimus, jonka mukaan puolustamattomia kaupunkeja, kyliä, asuntoja tai rakennuksia ”ei saa millään tavalla hätyyttää eikä pommittaa”. Suomi liittyi Haagin yleissopimukseen vuonna 1922 (SopS 11/1924). Neuvostoliitto ei sodan aikana ottanut selvää kantaa siihen, missä määrin se Venäjän jatkajavaltiona katsoi olevansa Haagin sopimusten sitoma. Sopimuksen sitovuuden selvittäminen ei kuitenkaan ole välttämätöntä, sillä sodan jälkeen vakiintuneen käsityksen mukaan, joka vahvistettiin Nürnbergin sotarikosoikeudenkäynnissä, maasodankäyntiä koskevan Haagin IV sopimuksen määräykset olivat voimassa ns. tapaoikeutena, mitä oli noudatettava jo jatkosodan aikana riippumatta siitä, olivatko osapuolet liittyneet sopimukseen.

Suomen sotaväen rikoslakia (SRL, 71/1919) sovellettiin tietyissä tapauksissa myös vihollisen sotilaisiin. Sotaväen rikoslain 7 §:n mukaan sotavanki ja vihollisen vakoilija oli tekemästään rikoksesta tuomittava sotaväen rikoslain mukaan, kun se rikoksen laatuun nähden on mahdollista. SRL:ssä ei ollut kuitenkaan sellaisia siviilihenkilöiden surmaamisia koskevia säännöksiä, joita olisi voitu soveltaa vihollisen tekoihin. Erillinen luku rikoksista ihmisyyttä vastaan liitettiin Suo-

men yleiseen rikoslakiin vasta vuonna 1974. Näin ollen siviilien surmaamisia on arvioitava rikoslain henkirikoksia koskevien säännösten mukaan. Sota-aikana voimassa olleen rikoslain 21 luvun 1 §:n mukaan se, joka surmaamisen aikomuksessa vakain tuumin toiselta ottaa hengen, on tuomittava murhasta kuolemanrangaistukseen taikka kuritushuoneeseen elinkaudeksi. Tahallisesti taposta tuomittiin saman luvun 2 §:n mukaan se, joka surmaamisen aikomuksessa pikaistuksissa on ottanut toiselta hengen. Enimmäisrangaistus taposta oli kuritushuonetta elinkaudeksi.

Jos tekijään ei voitu soveltaa SRL:n ja sota-tuomioistuimista ja oikeudenkäynnistä niissä annetun lain (STL, 93/1920) säännöksiä, ratkesi Suomen lain soveltamisala yleisen rikoslain 1 luvun säännösten nojalla. Sota-aikana voimassa olleen rikoslain 1 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan se, joka ei ole Suomen kansalainen, voitiin tuomita Suomen rikoslain mukaan rikoksesta, jonka hän on tehnyt Suomessa.

Mainittujen SRL:n ja STL:n säännösten perusteella suomalaisissa sotatuomioistuimissa käsiteltiin runsaasti neuvostoliittolaisten sotilaiden tekemiä rikoksia. Partisaanit ovat ilmeisesti usein esiintyneet muussa kuin virallisessa Neuvostoliiton sotilaspuvussa. Harhaanjohtavasti pukeutuneita vihollissotilaita syytettiin Suomessa vakoilusta, ja heidän ennen kiinni jäämistään tekemänsä henkirikokset saattoivat tulla tutkittaviksi tuossa yhteydessä. Sodanaikainen oikeuskäytäntö, joka valaisisi suhtautumista vakoilijoiden ennen kiinni jäämistään tekemiin henkirikoksiin, ei ole laajaa, mihin lienevät vaikuttaneet näyttövaikeudet. Oikeuden tutkittavaksi ei liene tullut varsinaisten partisaanien tekemiä henkirikoksia, olipa kysymys harhaanjohtavasti tai asianmukaisesti pukeutuneesta henkilöstä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä osoita sitä, että partisaanin tekemää siviilihenkilön surmaamista olisi pidetty sotatoimena, vaan ilmeisesti tällaiseen tekoon syyllistyneitä ei saatu elävänä kiinni.

Sota-aikana voimassa olleen rikoslain 8 luvun 1 §:n mukaan oikeus panna rikos syytteeseen ei rauennut lainkaan, jos rikoksesta voitiin tuomita elinkautinen kuritushuonerangaistus. Tuolloin siis sekä murha että tappo olivat vanhentumatto-

mia rikoksia. Vanhentumissäännös on nykyisin vastaava, mutta koska taposta ei enää voida tuomita elinkautista rangaistusta vanhentumattomuus koskee nyt vain murhaa. Suomen lain kannalta partisaanien tekemät siviilien surmaamiset ovat siis todennäköisesti edelleen vanhentumattomia, koska niitä lienee yleensä nykyisenkin lainsäädännön mukaan arvioitava murhina.

Suomen ja Venäjän välillä ei ole kahdenkeskistä luovuttamissopimusta eikä Venäjä ole vielä liittynyt rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskevaan eurooppalaiseen yleissopimukseen (SopS 32/1971). Näin ollen se, olisiko Venäjä velvollinen luovuttamaan rikoksesta epäillyn, määräytyisi pelkästään Venäjän oman lainsäädännön perusteella.

Suomen ja Neuvostoliiton välillä tehtiin vuonna 1980 sopimus oikeussuojasta ja oikeusavusta siviili-, perhe- ja rikosasioissa (SopS 48/1980), sopimus on edelleen voimassa. Sopimuksen 26 artiklan mukaan kumpikin sopimuspuoli ryhtyy toisen sopimuspuolen pyynnöstä oman lainsäädäntönsä mukaisesti syytetoimenpiteisiin sellaista omaa kansalaistaan vastaan, jota epäillään toisen sopimuspuolen aluella tehdystä rikoksesta. Syyttämispynnön tulee sisältää kuvaus teosta ja tekijäksi epäillystä, ja siihen tulee liittää käytettävissä oleva tutkinta- ja todistusaineisto. Suomen ja Venäjän välillä yhteistyöstä rikosten torjunnassa tehdyn sopimuksen (SopS 12/1994) mukaan sopimuspuolten viranomaiset antavat toisilleen virka-apua esimerkiksi henkilöiden kuulemisessa, syylliseksi epäillyn kuulustelemisessä ja rikokseen liittyvien todisteiden hankkimisessa.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 6 §:n mukaan virallisen syyttäjän on nostettava syyte, kun on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Näin ollen ennen syytettä tai syyttämispyyntöä tarvittaisiin selvitystä siitä, että tietty henkilö on todennäköisesti tehnyt tiettyjä tekoja. Teoista on Suomessa sodanaikaista asiakirja-aineistoa, ja antamissaan haastatteluissa eräät partisaanit

ovat kertoneet osallistumisestaan vangiksi otettujen siviilien surmaamiseen. Syytetoimenpiteet edellyttäisivät tapahtumien perusteellisempaa selvittämistä Venäjänkin puolelta.

Kysymykseen sotarikosten vanhentumattomuutta koskevan sopimuksen ratifioinnista totean seuraavaa:

Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokous hyväksyi 26.11.1968 sopimuksen vanhentumissäännösten soveltumattomuudesta sotarikoksiin ja rikoksiin ihmisyyttä vastaan. Sopimus tuli kansainvälisesti voimaan 11.11.1970 ja siinä on 43 sopimuspuolta Itä-Euroopan ja Afrikan maista.

Länsimaat mukaan luettuna Suomi ja muut Euroopan unionin maat ovat suhtautuneet sopimukseen pidättyvästi, eivätkä ole ratifioineet sopimusta, koska sopimuksen rikosmääritelmät ovat liian epämääräisiä ja ristiriidassa takautuvaa rikoslainsäädäntöä kieltävien oikeusperiaatteiden kanssa

Suomi on tukenut kansainvälisten normien kehittämistä sotarikosten osalta. Suomenkin aktiivisen toiminnan johdosta heinäkuussa 1998 hyväksyttiin vakuuttavalla enemmistöllä (120 puolesta, 7 vastaan ja 21 pidättyi) Pysyvän kansainvälisen rikostuomioistuimen perussääntö. Suomi allekirjoitti perussäännön 7.10.1998 ja se on tarkoitus ratifioida mahdollisimman pian. Tuomioistuin on merkittävä kansainvälinen askel sotarikollisten tuomitsemiseksi mutta myös sotarikosten ehkäisemiseksi. Perussäännössä luotiin uutta sotarikosoikeusnormistoa, joka edistää ihmisten oikeusturvaa ja ihmisoikeuksien kunnioitusta. Vanhentumismääräysten osalta Perussäännössä todetaan, että sen kattamat sotarikokset eivät vanhene.

Todettakoon, että Suomi on mukana kaikissa keskeisissä sodan oikeussääntöjä koskevissa yleissopimuksissa ja on säätänyt rangaistaviksi niissä säädetty sotarikokset.

Helsingissä 29 päivänä lokakuuta 1998

Ulkoasiainministeri *Tarja Halonen*

Till Riksdagens Talman

I det syfte 37 § 1 mom. riksdagsordningen anger har Ni, Fru Talman, med Er skrivelse till vederbörande medlem av statsrådet översänt följande av riksdagsman Päivi Räsänen undertecknade spörsmål nr 1101:

Hur ämnar Regeringen göra för att krigsförbrytelserna under fortsättningskriget skall kunna utredas och de skyldiga ställas till svars, och ämnar Regeringen ratificera den internationella FN-konventionen om ickepre-skrivering av krigsförbrytelser?

Som svar på detta spörsmål får jag vördsamt anföra följande:

Att skydda civila i krig är en av de centralaste folkrättsliga principerna i krigets lagar. De konventioner som upprättades inom den andra fredskonferensen i Haag 1907 innehåller en konvention angående lagar och bruk i lantkrig enligt vilken ”det är förbjudet att anfalla eller bombardera städer, byar, bostäder eller byggnader, som icke försvaras”. Finland tillträdde Haagkonventionerna 1922 (FördrS 11/1924). Under kriget tog Sovjetunionen inte klar ställning till i vilken utsträckning landet ansåg sig vara bundet av Haagkonventionerna i sin egenskap av successionsstat för Ryssland. Att utreda giltigheten av konventionen är dock inte nödvändigt, eftersom bestämmelserna i Haagkonventionen om lantkrig (konvention IV) gällde som sedvanerätt i enlighet med den uppfattning som blev allmänt erkänd efter kriget och som bekräftades i Nürnbergprocessen mot krigsförbrytarna. Bestämmelserna skulle följas redan under fortsättningskriget, oberoende av om parterna tillträtt konventionen eller inte.

Strafflagen för krigsmakten (71/1919) tillämpades i vissa fall även på fiendesoldater. Enligt 7 § skulle krigsfånge och fiendens spion för brott som han begått straffas efter strafflagen för krigsmakten, där brottets beskaffenhet det medgav. I strafflagen för krigsmakten fanns dock inte sådana bestämmelser om dödande av civilbefolkning som hade kunnat tillämpas på fiendens gärningar. Ett särskilt kapitel om brott mot humaniteten

infördes i vår allmänna strafflag först år 1974. Detta betyder att dödande av civila skall bedömas enligt strafflagens bestämmelser om brott mot liv. Enligt 21 kap. 1 § i den strafflag som gällde under kriget skulle den som i uppsåt att döda, med berätt mod berövade en annan livet, dömas till dödsstraff eller till tukthus på livstid. Enligt 21 kap. 2 § dömdes för s.k. viljedrap den som i uppsåt att döda, i hastigt mod berövade en annan livet. Maximistraffet för drap var tukthus på livstid.

Om bestämmelserna i strafflagen för krigsmakten och i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes (93/1920) inte kunde tillämpas på gärningsmannen, bestämdes tillämpningsområdet för finsk lag enligt bestämmelserna i 1 kap. i den allmänna strafflagen. Enligt det 1 kap. 2 § 1 mom. i den strafflag som gällde under kriget kunde den som inte var finsk medborgare dömas enligt den finska strafflagen för ett brott som han hade begått i Finland.

Med stöd av bestämmelserna i strafflagen för krigsmakten och lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes behandlades flera brott som hade begåtts av sovjetiska soldater. Uppenbarligen uppträdde partisanerna ofta i andra kläder än i sovjetisk uniform. Fiendesoldater som var klädda på ett vilseledande sätt anklagades för spionage i Finland och sådana brott mot liv som de hade gjort sig skyldiga till innan de blev fast kunde bli föremål för utredning i detta sammanhang. Det finns ingen omfattande rättspraxis som kunde belysa hur man under kriget förhöll sig till brott mot liv som spioner hade gjort sig skyldiga till innan de åkte fast. En orsak till detta är sannolikt att man haft bevisningssvårigheter. Brott mot liv som begåtts av riktiga partisaner, antingen i vilseledande klädsel eller korrekt klädda, torde inte ha tagits upp inför domstol. Detta innebär dock nödvändigtvis inte att man ansåg att partisanernas dödande av civila var krigshandlingar, utan det sannolika är att personer som gjort sig skyldiga till sådana gärningar inte kunde tas fast levande.

Enligt 8 kap. 1 § i den strafflag som gällde under kriget förföll inte rätten att åtala brott, om straffet kunde vara tukthus på livstid. Såväl mord som drap var alltså brott som inte preskri-

berades. Preskriptionsbestämmelsen är fortfarande densamma, men eftersom livstidsstraff numera inte kan dömas för dråp, gäller icke-preskription numera endast för mord. Vad finsk lag beträffar är sålunda partisanernas dödande av civila sannolikt fortfarande brott som inte preskriberas eftersom de sannolikt i regel bör bedömas som mord även enligt gällande lag.

Det finns inget bilateralt utlämningsavtal mellan Finland och Ryssland och Ryssland har till vidare inte anslutit sig till den europeiska konventionen om utlämning för brott (FördrS 32/1971). Detta betyder att frågan om Ryssland är skyldig att utlämna en person som är misstänkt för brott, skall avgöras uteslutande med stöd av Rysslands egen lagstiftning.

År 1980 ingicks en överenskommelse mellan Finland och Sovjetunionen om rättsskydd och rättshjälp i mål och ärenden av civil- och familjerättslig natur samt i brottmål (FördrS 48/1980). Denna överenskommelse är fortfarande i kraft. Enligt artikel 26 vidtar en fördragsslutande part på begäran av den andra fördragsslutande parten och i enlighet med sin egen lagstiftning åtalsåtgärder mot sina egna medborgare om de misstänks för brott som begåtts på den andra fördragsslutande partens område. Framställningen om väckande av åtal skall innehålla en beskrivning av gärningen och den misstänkte och till den skall fogas det rannsaknings- och bevismaterial som står till förfogande. Enligt överenskommelsen mellan Finland och Ryssland om samarbete för bekämpning av brott (FördrS 12/1994) skall parternas myndigheter lämna varandra handräckning bland annat vid hörande av personer, förhör av misstänkta och anskaffande av bevis som gäller brottet.

Enligt 6 § lagen om rättegång i brottmål (689/1997) skall allmänna åklagaren väcka åtal om det finns sannolika skäl för att den misstänkte är skyldig till brottet. Innan åtal väcks eller begäran om väckande av åtal inlämnas måste man alltså utreda om det är sannolikt att en viss person har begått vissa gärningar. I Finland finns dokument

från krigstiden om dessa gärningar och en del partisaner har i intervjuer berättat att de deltagit i dödandet av tillfångatagna civila. Åtalsåtgärder kräver att det inträffade utreds grundligare också från rysk sida.

Med anledning av frågan om ratificeringen av konventionen om icke-preskribering av krigsförbrytelser anför jag följande:

Förenta Nationernas generalförsamling antog 26.11.1968 en konvention enligt vilken preskriptionsbestämmelser inte är tillämpliga på krigsförbrytelser och brott mot humaniteten. Konventionen trädde i kraft internationellt 11.11.1970 och den har 43 konventionsparter från Östeuropa och Afrika.

Västländerna, inbegripet Finland och de andra EU-länderna, har förhållit sig reserverade till konventionen. De har inte ratificerat den eftersom brottsdefinitionerna är alltför oklara och strider mot rättsprinciperna om förbud mot retroaktiv strafflagstiftning.

Finland har gett sitt stöd till att internationella normer tas fram om krigsförbrytelser. Till följd av aktivitet också från Finlands sida antogs Permanenta brottmålsdomstolens stadga med överväldigande majoritet i juli 1998 (120 för, 7 emot och 21 avstod från att rösta). Finland undertecknade stadgan 7.10.1998 och meningen är att den skall ratificeras så snart som möjligt. Den internationella domstolen är ett betydande steg i fråga om dömmande av krigsförbrytare, men dessutom också i fråga om förebyggandet av krigsförbrytelser. Stadgan har skapat ny rättsregler för krigsförbrytelser, regler som främjar människornas rättsskydd och respekten för de mänskliga rättigheterna. I fråga om preskriptionsbestämmelser konstaterar stadgan att krigsförbrytelser som stadgan omfattar inte preskriberas.

Det kan påpekas att Finland är med i samtliga viktiga konventioner om krigets lagar och att de krigsförbrytelser som de reglerar har belagts med straff i Finland.

Helsingfors den 29 oktober 1998

Utrikesminister *Tarja Halonen*

